

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Parvikko, Tuija

Title: Eichmann-kiistan vanhat ja uudet suunnat

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Valtiotieteellinen yhdistys

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Parvikko, T. (2022, 22.2.2022). Eichmann-kiistan vanhat ja uudet suunnat. Politiikasta. <https://politiikasta.fi/eichmann-kiistan-vanhat-ja-uudet-suunnat/>

EICHMANN-KIISTAN VANHAT JA UUDET SUUNNAT

22.2.2022 [Politiikasta lehti](#) | [Artikkelit](#) | [Tuija Parvikko](#)

Filosofi Hannah Arendt tutki natsien hallintovirkamiehiä ja huomasi, että hirmuvalta perustui siihen, että aivan tavalliset ihmiset antoivat asioiden tapahtua. Arendtin ajatus poliittisen vastuun ylisukupolvisuudesta pätee myös nykyisiin ympäristöongelmiin.

Aina siitä lähtien, kun saksanjuutalaisen politiikan teoreetikon **Hannah Arendtin** (1906-1975) pamfletti toisen maailmansodan aikaisista sotarikoksista ja rikoksista ihmiskuntaa vastaan syytetyn **Adolf Eichmannin** oikeudenkäynnistä Jerusalemissa (suom. [Eichmann Jerusalemissa: Raportti pahuuden arkipäiväisyydestä](#)) ilmestyi ensimmäisen kerran Yhdysvalloissa vuonna 1963, se on aiheuttanut Atlantin molemmin puolin kiivaita kiistoja

etenkin juutalaisen älymystön mutta myös muiden intellektuellipiirien keskuudessa. Kerran puhjettuaan nämä kiistat eivät ole koskaan laantuneet.

Ne eivät kuitenkaan koskaan ole kunnolla ulottuneet Suomeen. Lehdistö kyllä seurasi ja raportoi Eichmannin oikeudenkäynnistä, mutta Arendtin pamflettiin ei kiinnitetty mitään huomiota.

Arendtin ajattelu saavutti Suomen melko myöhään.

Totalitarismin synty –teoksellaan (1951, suom. **Vastapaino 2013**) maailmanmaineeseen noussut poliittinen ajattelija pysyi Suomessa muutenkin tuntemattomana sekä akateemisissa piireissä että laajemman yleisön keskuudessa aina 1980-luvulle asti, jolloin hänen teoksiaan alkoi pikkuhiljaa ilmestyä esimerkiksi yliopistojen tutkintovaatimuksiin.

Arendtin pääteoksena pidetyn *Vita Activan* suomennos ilmestyi **Vastapainon kustantama** vuonna 2002, mutta perusteellisempi tutustuminen Arendtin ajatteluun edellyttää edelleen englannin- tai saksankielisten laitosten käyttämistä – siitä huolimatta, että esimerkiksi historioitsija ja politiikan teoreetikko **Enzo Traverso** on teoksessaan *The End of Jewish Modernity* ehtinyt julistaa hänet koko holokaustin jälkeisen eurooppalaisen kulttuurin ikoniksi.

Uuden pahan arkipäiväisyys

Arendt alkoi kehitellä teesiään 1900-luvulla natsismin myötä syntynyttä uutta pahuutta edustavasta uudesta rikollisesta heti toisen maailmansodan päättymisen jälkeen. Hän käytti sen ideaalityyppinä natsien joukkotuhokoneiston pääarkkitehtia, **Heinrich Himmleriä**. Arendt luonnehti tätä uutta rikollista hyväksi perheenisäksi, jolle oli ominaista kaikinpuolinen tavanomaisuus.

1900-luvun uusi rikollinen ei ollut näytelmistä tuttu Jago, Macbeth tai Rikhard III, jonka tekoja olisivat ohjanneet murhanhimoiset ja perverssit motiivit tai sisäsyntyinen pahantahtoisuus. Hän oli tavallinen mies, joka halusi tehdä työnsä hyvin, saada siitä tunnustusta ja edetä urallaan.

Tavallisten miesten suuri taito oli organisoida muut ihmiset noudattamaan kapinoimatta Führerin lakia ja suorittamaan oman osansa hirmuvaltakoneistossa.

Näiden tavallisten miesten suuri taito oli organisoida muut ihmiset noudattamaan kapinoimatta Führerin lakia ja suorittamaan oman osansa hirmuvaltakoneistossa. Nykykielellä ilmaisten natsien hirmuhallinto osallisti koko väestön oman koneistonsa osaksi ja pelinappuloiksi siten, että kukaan ei tuntenut olevansa vastuussa mistään enemmästä kuin omasta ja perheensä pienestä elämästä.

Kun Hannah Arendt toukokuussa 1961 näki Adolf Eichmannin Jerusalemissa, hän sai vahvistusta aikaisemmalle ideaalityypittelylleen. Eichmannista ei huokunut saatanallinen

epäinhimillinen pahuus, vaan hän antoi vaikutelman aivan tavallisesta, hiukan yksitotisesta virkamiehestä, joka toisti toistamasta päästyään pyrkineensä vain suorittamaan saamansa tehtävät mahdollisimman hyvin.

Eichmannista ei huokunut saatanallinen epäinhimillinen pahuus, vaan hän antoi vaikutelman aivan tavallisesta, hiukan yksitotisesta virkamiehestä.

Eichmann näytti edustavan tyyppiesimerkkiä siitä, kuinka natsien hirmuvalta tuottaa hallintovirkamiehiä, jotka antautuvat Führerin laille niin täysin, että he uskovat vain noudattavansa ja toimeenpanevensa ylhäältä annettuja käskyjä ja määräyksiä vailla minkäänlaista henkilökohtaista vastuuta omien tekojen seurauksista.

Kiista pahuuden luonteesta

Ajatus siitä, että holokaustin logistiikkavastaavan toiminta ei olisi perustunut hänen persoonallisuutensa ja siitä kumpuavien motiivien pahuuteen vaan pikemminkin hänen virkamiesmoraaliinsa korkeana SS-upseerina, uskollisuuteensa ja pyrkimykseensä palvella Hitleriä mahdollisimman hyvin ja menestyä omalla urallaan ja hänen hallinnollisen toimintansa lopputuloksen kauheuteen, oli pamfletin lukijoille liikaa. Alko edelleen jatkuva kiista natsirikollisten ja erityisesti Adolf Eichmannin pahuuden luonteesta.

Valtaosalle ihmisistä näyttää edelleen olevan mahdotonta hyväksyä ajatusta, että viimeistään kansallissocialismin valtakaudesta lähtien maailman merkittävimmän rikollistyyppin edustajat ovat olleet aivan tavallisia ihmisiä. Näiden rikollisten toiminta on perustunut ihmisten valtaosan suostumukseen, joka on onnistunut siten, että katsellaan vaieten vierestä, käännetään katse muualle, sallitaan asioiden tapahtua.

Rikollisten toiminta on perustunut ihmisten valtaosan suostumukseen, joka on onnistunut siten, että katsellaan vaieten vierestä, käännetään katse muualle, sallitaan asioiden tapahtua.

Eichmannin kaltaisten rikollisten toiminta perustuu siis siihen, että valtaosa ihmisistä haluaa hoitaa vain omat hommansa tai myötäillä tunnustuksen toivossa sellaisia työnjohtajia, työnantajia, viranomaisia ja hallituksia, jotka syyllistyvät suoraan tai ainakin myötävaikuttavat pienempiin tai suurempiin kauheuksiin tai hirmutekoihin. Muiden tuhoisan toiminnan mahdollistamista ei hahmoteta yksilönvastuuseen kuuluvaksi.

Poliittisen arvostelukyvyn romahdus

Tämä pahuuden muodonmuutos ei kuitenkaan ollut ainut asia, joka herätti lukijoissa suuttumusta. Paljon näree aiheutti myös Arendtin ironisella tyylillä esittämä natsien nimittämien juutalaisneuvostojen myötäilyyn perustuneen toiminnan kritiikki. Samoin

hänen arvionsa etenkin saksalaisen vastarinnan heikkoudesta ja hänen kritiikkinsä niin saksalaisten kuin Saksan miehittämien alueiden kansalaisten yhteistoiminnasta natsien kanssa aiheutti runsaasti keskustelua etenkin Saksassa.

Saksalaisia ärsyttivät myös hänen sarkastiset huomautuksensa siitä, kuinka merkittävän aseman aikaisemmat natsit ja näiden myötäilijät saavuttivat sodan jälkeen muodostetuissa hallituksissa, talouselämässä ja muutoin yhteiskunnan huipulla joka puolella Eurooppaa.

Arendtin armottoman arvion mukaan koko eurooppalainen poliittinen ja akateeminen eliitti oli osoittanut täydellistä poliittisen arvostelukyvyn puutetta natsismin ilmiön edessä.

Arendtin armottoman arvion mukaan koko eurooppalainen poliittinen ja akateeminen eliitti oli osoittanut täydellistä poliittisen arvostelukyvyn puutetta natsismin ilmiön edessä. Ennen sotaa oli sorruttu poliittisiin harhaluuloihin kuvittelemalla, että kansakuntien enemmistöt tukisivat liberaalia demokratiaa. Todellisuudessa kansalaiset kaipasivat vahvoja johtajia, joiden seurattavaksi antautua. Natsien päästyä valtaan poliittinen arvostelukyky petti lopullisesti, kun kieltäydyttiin tunnustamasta, mihin poliittinen kehitys oli Saksan lisäksi monessa muussakin Euroopan maassa johtamassa.

Sodan jälkeen torjuttiin perusteellinen keskustelu natsirikoksiin liittyvistä syyllisyys- ja vastuusuhteista. Muutaman hätäisesti järjestetyn oikeudenkäynnin jälkeen lähihistoria yritettiin pikemminkin unohtaa tai painaa villaisella puhumalla siitä mahdollisimman vähän ja keskittämällä ponnistukset taloudelliseen jälleenrakentamiseen ja uuden vihollisen määrittelyyn. Kommunismin demonisointi aloitettiin uudestaan ryhtymällä kylmään sotaan **Josif Stalinin** johtamaa itäblokkia vastaan.

Pahan ikuinen paluu

Nyt toiseen painokseen yltäneessä kirjassani *Arendt, Eichmann and the Politics of the Past* (Helsinki University Press 2021) esittelen Eichmann-kiistan taustaa ja kehitystä sekä kysyn, mistä siinä oikeastaan oli kysymys. Erityisesti amerikanjuutalaiset intellektuellit nimittäin kokivat Arendtin pamfletin kritiikkinä omaa sionistista maailmankatsomustaan ja Israelin valtiota vastaan. Nyt kun pamfletin ilmestymisestä alkaa olla kuusikymmentä vuotta, voidaan kysyä, miksi kiista ei koskaan laannu vaan kääntyy yhä uudestaan toisaalta Eichmannin pahuuden luonteeseen, toisaalta Israelin ulkopuolella asuvien juutalaisten identiteettiin ja Israelin valtion olemassaolon oikeutukseen.

Länsimaisessa ajattelussa ei vielääkään hyväksytä, että ihmisten välisessä toiminnassa on vain harmoin kysymys absoluuttisesta hyvän ja pahan välisestä taistelusta.

Käsittääkseni pahuuskeskustelun jatkuminen liittyy siihen, mitä esimerkiksi italialainen filosofi **Simona Forti** on käsitellyt teoksessaan *New Demons: Rethinking Power and Evil Today*, nimittäin viattoman uhrin ja saatanallisen pahan pyövelin välisen erottelun

valheellisuuteen nykymaailmassa. Länsimaisessa filosofiassa ja poliittisessa ajattelussa ei oikein vieläkään haluta hyväksyä ajatusta ”Dostojevski-paradigman” romahtamisesta: ihmisten välisessä toiminnassa on vain harvoin kysymys absoluuttisen hyvän ja pahan välisestä taistelusta.

Useimmiten toimitaan hyvän ja pahan väliin jäävällä harmaalla vyöhykkeellä, jolle ovat ominaisia pikemminkin pyövelyiden ja uhriuden väliset aste-erot. Harmaalla vyöhykkeellä toimimiselle on ominaista, että ihminen on osallisena toiminnassa, jonka seurauksiin liittyvää pahuutta hän ei oikein hahmota – tai kieltäytyy näkemästä sitä.

Juutalainen identiteetti ja Palestiinan kysymys

Kiistan toisen osan – jonka Arendt itse ennakoi kirjansa epilogissa – muodostaa nyky-Israelin suhde diasporajuutalaisuuteen. Läheskään kaikki Israelin ulkopuolella elävät juutalaiset eivät nimittäin hyväksy Israelin valtion virallista retoriikkaa, jonka mukaan se edustaa kaikkia maailman juutalaisia. Tähän identiteettikiistaan liittyy myös kiista alueen kantaväestön, palestiinalaisten, kohtalosta Israelin valtion perustamisen yhteydessä ja sen jälkeisinä vuosina.

Israelin itsenäistymissotahan aiheutti 800 000 palestiinalaisen karkottamisen kotiseuduiltaan ja toistaiseksi pysyvän pakolaisongelman muodostumisen alueella. Gazan palestiinalaiset elävät käytännössä **keskitysleirissä hitaan näivettämisen- ja nöyryyttämisenpolitiikan uhreina**. Israelin valtion ja sen olemassaolon vakaumuksellisten puolustajien mielestä Israelin politiikan arvosteleminen on kuitenkin antisemitismiä ja kaikki palestiinalaiset terroristeja.

Harmaalla vyöhykkeellä toimimiselle on ominaista, että ihminen on osallisena toiminnassa, jonka seurauksiin liittyvää pahuutta hän ei oikein hahmota – tai kieltäytyy näkemästä sitä.

Esimerkiksi sukupuolentutkimuksen filosofi **Judith Butler** on saanut Israelin politiikasta tarpeekseen ja käyttää teoksessaan **Parting Ways: Jewishness and the Critique of Zionism** Arendtin 1940-luvun ja 1950-luvun teksteissä esittämiä ajatuksia hyväkseen kehitelläkseen vierekkäin tai yhdessä asumiseen (engl. cohabitation) perustuvaa teoriaa Palestiinan kysymyksen ratkaisemiseksi.

Samalla hän on yksi ensimmäisistä juutalaisista teoreetikoista, jotka ovat ottaneet vakavasti palestiinalaistautaisen kolonialismin ja kirjallisuuden tutkijan **Edward Saidin** ehdotuksen tarkastella Palestiinan historiaa ja nykytilannetta siten, että kaikkien osapuolien äänet saataisiin yhtä lailla kuuluville ja että tavoitteena vihdoinkin olisi Palestiinan alueen jakaminen tasa-arvoisesti ja demokraattisesti kaikkien siellä asuvien kesken.

Arendt-tutkimukset uudet suunnat

Viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana onkin alkanut syntyä uusia Arendtin poliittisista kirjoituksista inspiraatiota hakevia tutkimussuuntauksia, jotka yrittävät irrottautua Eichmann-kiistasta. Niissä kyllä lähdetään liikkeelle Arendtin natsismiin liittyvissä kirjoituksissa esitetyistä ajatuksista mutta ei juututa ”mitä Arendt todella sanoi” ja ”oliko Arendt oikeassa vai väärässä” tyyppisiin kiistoihin.

Butlerin yhdessä asumisen teoretisoinnin ohella yksi kiinnostavimmista hiljattain esitetyistä uusista ideoista on holokaustin muistamikulttuuria ja monisuuntaista jälkikolonialistista muistamista tutkineen **Michael Rothbergin** Arendtilta löytämä ajatus implikoiduista subjekteista, joka pyrkii ylittämään harmaan vyöhykkeen osallisuuteen liittyvän aikalaisuuden ulottuvuuden. Teoksessaan *The Implicated Subject: Beyond Victims and Perpetrators* Rothberg esittää, Arendtiin nojaten, että vaikka emme tietenkään ole suorassa vastuussa siitä, mitä edelliset sukupolvet ovat tehneet, poliittinen vastuumme heidän teoistaan ja tekemättä jättämisistään seuraa mukanamme.

Vaikka emme ole suorassa vastuussa siitä, mitä edelliset sukupolvet ovat tehneet, poliittinen vastuumme heidän teoistaan ja tekemättä jättämisistään seuraa mukanamme.

Tämä johtuu poliittisten yhteisöjen ylisukupolvisesta luonteesta. Liitymme syntymässämme tiettyyn poliittiseen yhteisöön sellaisena kuin se on ja joudumme ottamaan kantaaksemme meille edellisiltä sukupolvilta jäävän poliittisen perinnön sen saavutuksineen mutta myös sen ratkaisematta jättämine ongelmineen.

Implikoitu subjekti ei ole sen enempää uhri kuin pyövelikään. Hän on pikemminkin osallinen ja osanottaja yhteiskunnallisissa ja historiallisissa muodostelmissa, jotka luovat uhrin ja pyövelin positioita. Simona Fortia seuraten Rothberg esittää, että implikoidut subjektit ovat usein niitä tottelevaisia ja valtaa myötäileviä yksilöitä, joiden toimintaa ohjaa passiivisuus, auktoriteettien myötäily ja pidättäytyminen ottamasta kantaa. Monet maailmassa meneillään olevista pahuuksista saavat jatkoa, koska useimmat ihmiset kieltäytyvät näkemästä, missä suhteessa he itse ovat historiallisiin epäoikeudenmukaisuuksiin.

Ylisukupolvisen vastuun velvoittavuus

Tammikuun 27. päivänä vietettävä vainojen uhrien muistopäivä muistuttaa meitä natsismin rikosten uhrien lisäksi siitä, että poliittinen, etninen, uskonnollinen, sukupuoleen ja moneen muuhun tekijään perustuva vaino ei ole hävinnyt maailmasta mihinkään.

Arendtin ajatus poliittisen vastuun ylisukupolvisuudesta voidaan kuitenkin tunnistaa myös monissa muissa tämän päivän ratkaisua vaativista ongelmista kuten ilmastonmuutoksessa ja muissa ympäristöongelmissa, sosiaalisessa eriarvoisuudessa ja tuloeroissa, kolonialismin perinnössä ja pohjoisen ja etelän välisessä hierarkkisessa epäsuhdassa ja globaaliin kapitalismiin kuuluvissa orja- ja lapsityövoiman käytön kaltaisissa riistosuhteissa. Me emme

ole näitä ongelmia itse alun perin aiheuttaneet mutta meidän vastuullamme on, välittyvätkö ne eteenpäin vai halutaanko ja kyetäänkö ne ratkaisemaan.

Dosentti Tuija Parvikko toimii yliopistotutkijana Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella Suomen Akatemian projektissa ”Pakkomuuttojen uhrit ja etno-kansalliset kategorisoinnit Euroopassa 1943–1948”.

Artikkeli pohjaa kirjoittajan Helsinki University Pressin juuri julkaisemaan kirjaan [Arendt, Eichmann and the Politics of the Past](#). Kirja on osa Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisemaa Pro et Contra -kirjasarjaa, ja sen sähköinen painos on avoimesti saatavilla.